

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR
GLADSAXE KOMMUNE

ÅRSSKRIFT 1968

HØJGAARDSFUNDETS HAGEKORSFIBULA
HØJGAARDEN I BAGSVÆRD
BEFÆSTNINGSANLÆGGENE I GLADSAXE KOMMUNE
KULSVIDNING
EN KÆRLIGHEDSHISTORIE FRA ALDERSHVILE
GLIMT FRA UDSILLINGEN

EGET FORLAG

H. O. HANSENS BOGTRYKKERI

1968

FORORD

Med udgivelsen af dette første årsskrift har »Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune« føjet et nyt område til sit virke og håber på denne måde at kunne træde frem for en større offentlighed for derigennem, i overensstemmelse med Selskabets formålsparagraf, at animere alle interesserede til at slutte op om Selskabets arbejde.

Den stigende interesse for lokalhistorie har kunnet mærkes både i forøget deltagelse i vore arrangementer og også i medlemmernes aktive indsats ved arbejde med forskellige emner. Det er derfor bestyrelsens håb, at man ikke blot vil betragte dette årsskrift som underholdende læsning, men, qua det, føle sig tilskyndet til selvstændig fordybelse i emner, som måske kan resultere i artikler til senere årgange — til glæde for andre læsere.

Selskabet har til udgivelsen modtaget en væsentlig støtte fra Gladsaxe Kommune, som bestyrelsen hermed bringer sin varmeste tak.

*Gudrun Gram-Hanssen
December 1968.*

Højgaardsfundets hagekorsfibula

Dens beskrivelse og enkelte samtidsrelationer

Af B. Andersen

Et gravfund på matr. nr. 6 af Bagsværd bestående af to rigt ornamenterede lerkar og en smykkenål blev i 1905 indsendt til Nationalmuseet af entreprenørerne for jernbaneanlægget København-Slangørup og har siden under registreringsnr. C. 12920-22 befundet sig i museets samlinger (rum nr. 18).

I anledning af udgivelsen af sit første årsskrift har Selskabets bestyrelse valgt smykkenålen fra ovennævnte fund til sit bomærke som den bedst egnede til sit formål, og vi vil derfor i det følgende ofre dette stykke nærmere opmærksomhed.

Efter sin form har den i faglitteraturen fået typebetegnelsen hagekorsfibula. Den er helt i goter smag og består af en rund gennembrudt plade med en diameter på 10,5 cm, hvorfra der udgår fire bøjede arme fra et rundt midtparti, armene afsluttes af flere runde felter. Pladen er af bronze og forsiden dækket af forgyldt sølvblik i form af rosetter og perlesnore fastet til pladen med små sølvstifter med hvælvede hoveder. Den store midterroset, der kendes fra lignende fund, mangler i dette tilfælde. Midterrosetten er vist på bomærket, der ses uden på omslaget og gengiver fibulaen i naturlig størrelse i en kun lidt abstraheret form.

Hagekorset er så gammelt og udbredt over det meste af jorden, at det næppe er muligt at henføre dets opståen til et bestemt sted, og formen så enkel, at det meget vel kan tænkes at være skabt selvstændigt på flere forskellige steder. I de ældste mesopotamiske kulturer og i de nedre lag af Troja (3 årtusinder f. v. t.) møder vi det først.

I vor egen oldtid optræder det som ornament i bronzealderen, men slår først kraftigt igennem i ældre jernalder, dels som ornament dels som symbol.

Højgaardsfundets hagekorsfibula daterer sig til yngre romersk jernalder (ca. 200-400 e. v. t.) og er kendt i fund gennem hele denne peri-

ode, men dens udbredelsesområde er ret begrænset, idet den er ukendt udenfor Nordtyskland og Skandinavien. Her i landet optræder den i sit største antal på Sjælland.

Ovennævnte periode, der henregnes til ældre jernalders sidste århundreder, har samtidigt et delvis sammenfald med en anden arkæologisk tidsregning, der kaldes folkevandringstiden (ca. 250-500 e.v.t.).

Det er forholdet til denne tids betydning for egnen her, der trænger sig på, hvis man søger oplyst, hvilke stammefæller der kan være tale om til den kvinde, der endte sine dage i en grav her i kommunen på Højgaardens jorde, og hvorfra kom de?

I perioden op til den tid, Højgaardsfundet daterer sig, kender vi navne og bosteder på nogle af de stammer, der levede her i landet, men kun for Jyllands vedkommende. Dette hænger sammen med den klassiske geografis stilling på den tid, idet de stammer, der befandt sig udenfor Jylland, sad i denne geografis nulzone. Trods alt er det den romerske geografi, vi kan takke for det første faktiske aktstykke i Danmarks saga i form af et danmarkskort overleveret hos Ptolemaios.

Kilderne tier om dette danmarkskort, men nogle forskere mener, at det kun kan være tegnet ved en eneste lejlighed, nemlig på det romerske flådetogt anno 5 e.v.t. Om flådetogtet fortælles brudstykker hos Augustus, Vellejus og Plinius, men enkelte forskere har opfattet denne flåderapport som tomt pral i stil med visse »Wehrmachtberichte«. Danmarkskortet er imidlertid et vigtigt indicium for dette flådetogts rigtighed. Dets tilblivelse er utænkelig ad anden vej end personlige observationer på selve stedet. Alle hovedtræk stemmer og bør betragtes som et enestående værk af en genial iagttager, og vor første faglærte geograf, fynboen Claus Claussøn Swart i det 15. århundrede, fremdrager det ptolemæiske kort og tager det til udgangspunkt for sin moderniserede danmarkstegning. At det kun er jyske folkestammer, der nævnes, hænger ganske enkelt sammen med, at der kun blev gjort landgang og kæmpet i denne del af landet.

Et gabende tomrum opstod i den romerske synskreds yderzone mod nord ved det katastrofale nederlag i Teutoburgerskoven år 9, og en pludselig opdukken af nye navne på folkestammer udenfor Jylland sker først efter år 500 e. v. t. og er af Axel Olrik tydet som udtryk for en stor politisk tildragelse: stiftelse af staten Danmark.

Højgaardsfundet placerer sig i dette tomrum, men årsagen til den ovennævnte storpolitiske begivenhed finder sted i denne tid og sætter sig arkæologiske spor, hvad Højgaardsfundet bl. a. er et udtryk for.

Arkæologisk fundstof peger på, at der i 200-tallet er foregået en

invasion i Danmark østfra, et erobringstogt hvis første resultat blev Sjælland. Undersøgelser af rigt udstyrede graves forekomst fra denne tid er blot et enkelt bidrag til denne teoris fremsættelse og skal kun nævnes her, da vi indenfor denne fundgruppe som eksempel har en faglig udgravet og undersøgt kvindegrav på Varpelev Gravpladsen (Stevns) indeholdende bl. a. en hagekorsfibula af lighed med Højgaardsfundets.

Navnet på disse invaderende stammer, hvad er så det? Dette svar får vi først hos en temmelig sen gotisk-østromersk historiker, nemlig Jordanes, der i 500 tallets midte i et værk om Goterne fortæller, at Herulerne i 200 tallet blev fordrevet fra deres nordiske hjemstavn af »Danerne«, en stamme udgået af Sveernes rod. Det er første gang, Danerne nævnes.

Hvor i Skandinavien Herulerne boede, dengang de blev tvunget bort af Danerne til den modsatte side af Østersøen, vides ikke sikkert, men overensstemmelser mellem arkæologiske, filologiske og antropologiske undersøgelser støtter teorien om, at Sjælland og nærmeste danske øer har været skueplads for begivenhederne.

Vil vi forstå lidt af disse begivenheder, hvori den gravlagte på Højgaardens jorde har været et led, lader vi Jordanes få det sidste ord i denne artikel: »Det er fra denne ø, Scandza, som om den var folkenes værksted eller snarere et nationernes moderskød, at Goterne erindres engang at være udvandret . . . «.

Bondegård - pensionat - rådhus - gæstehus

Af C. L. B. Cramer

Skovgæster på vej til Hareskoven har vanskeligt kunnet undgå at lægge mærke til en gammel bondegård på højre side af Frederiksborgvej (Bagsværd Hovedgade). For det første ligger den højt på bakkens top med vid udsigt, og for det andet er en del af gården opført af kampesten.

Nu er næsten kun stuehuset tilbage, men engang var den kommunes største gård, og i ca. 200 år har den båret navnet »Højgården«.

Der er dog minder fra dens jord, der er langt ældre. Ved Slingerupbanens anlæg 1905 fandt man ved Højgården en grav fra folkevandringstiden, der indeholdt den store korsformede smykkenål, der nu er historisk-topografisk selskabs bomærke, nogle skeletdele og et par lerkar. Nationalmuseet betalte 15 kr. i findeløn.

1841 skete der noget mærkeligt for den mand, der stod og gravede i sin have ud for 13 km stenen — tidligere Højgårdens jord. En spade fuld jord afslørede 2 bronzestykker fra et sværd og en dobbeltknap af bronze.

Også den gamle langdysse ved Skovbrynet nær gårdens grænse er et vidnesbyrd om, at oldtidens folk har færdedes her.

Det er et stort tab, at vi mangler udskiftningsbøger og kort, så vi ikke ved, hvad den bonde hed, der flyttede ud fra Bagsværd, efter at Christian den Syvende i 1766 havde gjort ham til selvejer.

Antagelig er det omkring 1770, at han har revet sin gård ned eller solgt stedet og er flyttet ud på Bagsværd mark eller overdrev, som det dengang hed.

I 1932 udkom en bog af Andersen-Testrup »Skytten på Højgård«. Forfatteren giver os en beskrivelse af Højgård på Christian den Fjerdes tid — altså mere end hundrede år, før den blev bygget. Vi har intet bevis for, at Højgård har eksisteret dengang.

Det har været et hårdt slid for bonden at komme i gang, for hele

området har været en kratbevokset ødemark. Tilmed var jorden stenet og sandet. Ikke særlig fin landbrugsjord.

Efter de gamle kort at dømme har der været en skov mellem gården og byen — der hvor Hareskovbo ligger. På kortet fra 1809 i »Glad-saxebogen« finder vi Sandværksengen og Sandværksskoven, mens brandforsikringsprotokollen 1841 og auktionsprotokollen 1844 har Saugværksgården. Det sidste navn lyder mere troværdigt eller sand-synligt.

Der har i alt fald været én bebyggelse på overdrevet før Højgården. Allerede 1766 lå Holmehus på den anden side af vejen.

Forfatteren Th. Gliemann skriver i »Geographisk-statistisk Beskrivelse over Københavns Amt« 1821, at Højgården er en udflyttergård fra Bagsværd, at stuehuset er teglhængt, opført af kampestens grundmur, én etage høj, med kvist og indrettet til en familie uden for bondestanden. Gården har 5 udhuse, dels af kampestens grundmur og dels af mur og bindingsværk. Gården havde 12 heste, 20 køer, 8 stk. ungkvæg og 20 svin.

Vi er så heldige, at der i Landsarkivet findes dokumenterne til en retssag mellem sognepræsten i Gladsaxe, dr. Kalkar, og ejeren af Højgården, proprietær Smidt, der ved auktionen 1844 erhvervede Højgården. Dommeren har gjort sig den ulejlighed at nedskrive Højgårdens historie, og på den måde får vi en del oplysninger om gården.

En oktoberdag 1765 fandt lægen og botanikeren Johan Theodor Holm sammen med en ven ud til Bagsværd sø på en af sine ture. Denne mand skulle komme til at præge Bagsværd.

Han havde et ganske ejendommeligt livsløb. 1731 blev han født i Nyborg, og som faderen studerede han lægevidenskab og tillige botanik. 31 år gammel blev han professor ved Sorø akademi. Opholdet her blev ikke af lang varighed. Hovedstaden drog ham, og det var på en af sine ture derfra, at han tabte sit hjerte til Bagsværd sø.

Først slog han sig ned på nordsiden, hvor han byggede Sophienholm, opkaldt efter hans hustru. 1790 solgte han denne villa, men på dette tidspunkt havde han allerede sat meget i gang på den anden side af søen.

I hovedstaden steg han hurtigt og sikkert op ad rangstigen. Han blev direktør for postvæsenet, hofchef hos enkedronningen og leder af Den kgl. Porcelænsfabrik.

Også æresbevisninger dalede ned over ham. Han blev overkammerherre, adlet med navnet Holmskjold og meget mere.

Men han nøjedes ikke med at være embedsmand og hofmand.

Højgården i fyrreerne. (Fra »Gladsaxebogen« I)

Med utrolig energi kastede han sig over arbejdet med at ændre søens sydside, der dengang var opfyldt af moser, uvejsomme sumpe og græsklædte skrænter. 2 øer i Bagsværd sø, Cathrineholm og Langholm, blev landfast ved Holmstrøms afvanding. 1782 byggede han Aldershvile slot. Han opkøbte en stor del af sydsiden, gravede kanaler, fyldte op. 5. juli 1785 fik han skøde på 10 jordlodder på Bagsværd overdrev. Dem lagde han til Højgården. Hvornår han har købt denne gård, ved vi ikke. I skoven neden for Højgården finder man endnu spor af et teglværk, som formodentlig har leveret sten til hans bygningsværker.

Men det kneb for ham at skaffe penge til alt dette. Han måtte låne, bl. a. af kongen og biskop Balle. Ved hans død 1793 viste det sig, at han havde kasseunderskud og skyldte mange penge væk.

Først 1801 blev boet afsluttet, og højesteret måtte klare de sidste vanskeligheder.

Året efter hans død blev hele herligheden: Slot, Højgården, Søhuset, Sandværksgården, som man skriver i skødet, Udsigten og Fruens skov af dødsboet solgt til den svenske greve Adolf Ludvig Ribbing.

Fra auktionen på gården 6. juni 1794 ved vi, at gården havde et areal på 111 td. land. Desværre er en brandtaksation fra 20. april 1792

forsvundet. Derfor kender vi ikke gårdens udseende på den tid, men nok taksationsbeløbet.

Den nye ejer var meddelagtig i mordet på Gustav den Tredje i Sverige 1792. Han reddede livet, men blev landsforvist.

Ribbing elskede sit smukke herresæde med skov og agerbrug og håbede at leve her til sine dages ende. Højgården blev nu betragtet som avlsgård til Aldershvile, og man talte ikke så meget om Højgården, mere om godset eller hovedgården Aldershvile.

Louis Bobé har skrevet om grev Ribbing i »Historiske Meddelelser om København« 1 r. 4. bd. Desuden findes der på Frederiksdal slot en større korrespondance mellem ham og hans smukke naboerske, enkegrevinde Schulin. I Folkebladet for Gladsaxe kommune har jeg den 14. december 1961 behandlet brevene og hele denne kærlighedshistorie, der strakte sig fra 1793 til 1796. Desuden har Gyrithe Lemche i sin lille novelle »Tyrannens Blod« skildret den smukke, livlige enkegrevinde og den mandige, svenske adelsmand. Begge findes der billeder af på slottet, og desuden et par mørke malerier, som Ribbing malede i fængslet, da han ventede sin dødsdom.

Enden på historien blev dog, at Ribbing skuffet og ulykkelig forlod Danmark. Han døde i Paris 1843 78 år gammel og betegnes som journalist og redaktør.

Ribbings stedefader oberst Maclean, der fra først af havde købt ejendommen til sin stedsøn, overtog igen godset, men skilte sig snart af med det til oberst P. L. Oxholm, der 1797 tillige købte Frederiksdal.

Ifølge Biografisk Leksikon er Oxholm født 1753. Han blev uddannet som officer og kom som kommandør af militsen til St. Croix. Sammen med sin embedsgerning drev han en plantage, der indbragte ham mange penge — især på grund af negrenes billige arbejdskraft. Som følge heraf var han modstander af negrenes frigivelse.

1814 blev han guvernør på øen, men det var kun kort tid, og han døde på Frederiksdal 1827.

Men forinden havde han allerede 8. juni 1804 solgt Aldershvile gods til Peder Nicolaj Arbo, der var gift med Cathrine Collet, en af landets rigeste damer. Om dette par, der ejede godset til 1845, ved vi en hel del. Dels findes der flere bøger om slægten, bl. a. Hauch-Fausbøll: Slægtsbogen 1900. Og dels findes der på Landsarkivet 6 store pakker mærket P. A. Arbo.

James Collet anlagde omkring 1700 i Christiania (Oslo) et handelsfirma, der gav sig af med trælasthandel, skibsrederi og jordejendomme. Han døde som Norges rigeste mand 1727.

Ved sit giftermål blev Arbo optaget i dette store handelshus. Han var dog ikke uden midler selv, så parret manglede ikke noget, og Arbo drev også forretning i Danmark, navnlig i trælast. Ægtefællerne, der var barnløse, ejede foruden godset Aldershvile herregården Lundagergård i Præstø amt.

I et brev til sognefoged Cadovius, Mørkhøj, skriver Arbo, at han kan henvende sig til en af familiens boliger i København: Holmens Kanal 259 (nu 12) eller villa Sans Souci, Frederiksberg.

Det ene af de lerkar, der blev fundet ved Højgården i 1905 ...

Arbo var en interesseret og dygtig mand. En del år havde han på Højgård en fortrinlig forvalter, der hed Madsen. Hver uge fik Arbo et brev fra ham og hver måned et fint udført regnskab. Overskriften er gerne »Gode Far« og underskriften »Deres hengivne tjener«. Madsen lover at akkordere med arbejderne, så udgifterne bliver billigst muligt. Dette er gårdens 10 arbejdere selvfølgelig ikke tilfredse med og beder om mere, »da alting er så dyrt«. Pudsigt nok findes der en mængde regninger på indkøb af talglys. Bedre belysning har man ikke haft på den tid, lader det til.

Arbo havde et svagt helbred, og Madsen er i brevene meget bekymret, men havde bestandig det bedste håb for sin chef.

Det hjalp dog ikke. Arbo døde på Aldershvile den 16. september 1827.

I Arbos tid nåede Aldershvile gods op på 251 td. land, idet han 24. august 1814 købte Mouritz Andersens gård på 50 td. land (matr. 6a). Højgårds jord strakte sig nu til Bindeledet. Gården havde stadig et teglværk, som Madsen af og til omtaler. Og så kører Madsen masser af sten væk fra den stenede grund.

Fruen fortsatte gårdens drift til 1845. Amtmanden over Præstø amt, grev Knuth, hjalp hende dog med driften af Aldershvile gods.

...og det andet. Foto: Nationalmuseet.

1844 stillede fruén godset til auktion. Først ved den 3. auktion fik Frederik Smith fra Slagelseegnen hammerslag for 56500 rdl. — tinglæst 8. jan. 1845. Han boede en halv snes år på Aldershvile, medens enken efter Højgårds forpagter fru Marie Schoubo drev gården med 6 tjenestefolk. Smith var kun 27 år og hans hustru 21, da de slog sig ned på Aldershvile med kusk, staldkarl, tjener, kokkepige og amme til 2 små børn.

9. januar 1856 fik grosserer W. Nyegaard skøde på godset. Det lader til, at han har ombygget Højgård. I brandtaksationsprotokollen 2. juni 1856 meddeles, at hovedbygningen er »forandret og forbedret«. Be-

skrivelsen af bygningen indvendig med 11 værelser og udvendig viser os hovedbygningen næsten som den er i dag. Samtidig blev forsikringssummen for stuehuset sat op fra 4160 rdl. til 7510. Fra den første taksation 1792 til 1856 var stuehuset forsikret for 4160 rdl. Tilsyneladende er der ikke sket større ændringer i disse 64 år.

Foruden stuehuset bestod gården af en østre bygning af kampesten indrettet med port til gennemkørsel. I den nordre bygning var en lille lejlighed, karlekamre samt plads til 18 heste og 40 køer. Endvidere var der en lade på 26 fag og småhuse.

I slutningen af 1850'erne var Ernst Kristian Bagge forpagter på Højgård, og ved auktionen 2. februar 1860 fik han skøde på hele godset.

Med ham sker der noget meget betydningsfuldt, idet han 19. december 1866 solgte Aldershvile med tilhørende omgivelser til baron Chr. Herman Stampe. Nu kom altså Højgård til at stå på egne ben.

Højgård fik matrikel 14 a og 6 a og Aldershvile 14 b. Alle villa-grunde i Bagsværd matrikel 14 og 6 stammer altså fra Aldershvile eller Højgård.

Bagge synes at have været en dygtig mand med et charmerende og vindende væsen. Økonomiske vanskeligheder havde han i begyndelsen på den karrige jord. Det lyste, da han fik solgt Aldershvile. 31. jan. 1866 solgte han desuden 68 tdr. land fredskov til Staten. Et stendige inde i skoven viser endnu den gamle grænse mellem Højgårds skov og Statens. Skoven fik matrikel nr. 63.

Ved disse salg blev Højgård et rent landbrug på 177 td. land.

Der var stort folkehold på gården i de tider. 1860 var der 8 tjenestefolk plus en ung forvalter på 18 år. 1870 var der 10, deriblandt en tørvekusk og en kusk. Tørvehandelen må altså have spillet en større rolle.

Senere fik han dog bedre hjælp, og det var også nødvendigt, da han efterhånden kom med i det kommunale styre. Han var den sidste formand i forstanderskabet og den første sognerådsformand i Gladsaxe-Herlev kommune 1867. Desværre tvang sygdom ham til at nedlægge hvervet 1873, men i adskillige år fungerede Højgård som kommunens rådhus.

Bagges sidste år var mærket af megen sygdom og store lidelser. Han døde 1882.

Dødsboet solgte gården til proprietær Claus Jensen fra Tjørnegård i Gentofte, der var ejer til 1895.

Højgården i dag. Pudsen er banket af på vestfacaden, der virker med langt mere karakter nu gennem kampestenenes netværk end ved den hidtidige ikke altid jævne — vistnok gule — farve! På billedet er restaureringen i fuld gang, men endnu står overliggeren til en af stolperne i indkørslen på jorden, næsten skjult af frodigt ukrudt. (Foto: Videbæk).

Dette år kom 2 unge sønderjyder herop og ville købe gård. Loddet faldt på Højgården. De var kun først i tyverne og var uddannet som landmænd, men de havde også forstand på mejeridrift. De to mænd var brødre og hed Gustav og Mathias Nissen. Da de købte gården, havde de lige aftjent deres værnepligt som tyske soldater.

Som før nævnt har Højgård aldrig været nogen guldgrube. Jorden er mager og stenet. De unge mennesker var heldigvis fulde af energi. De anlagde cementstøberi og fik mejeri og mælkevogne. Kuranstalten var de med til at bygge og drive, og der gik da også af og til nogle grunde, så det hele tegnede godt.

1907 hedder det i »Danske Gårde« om Højgården:

Hovedbygningen ligger smukt, omgivet af en prægtig, gammel

have. Lejligheden omfatter 11 værelser. Til gården hører et cementstøberi. Bygningerne er til dels af kampesten.

Og så kom 1. verdenskrig og satte stop for det virksomme liv.

Brødrene havde været tyske soldater og var derfor tyske statsborgere. Danmark havde udleveringspligt, selv om man selvfølgelig nødtigt udleverede sønderjyder til tysk krigstjeneste.

Nærmest af skræk solgte de 1916 Højgård, flygtede væk og skjulte sig, til tyskerne tabte krigen, og der intet var at frygte.

En del af gården — ca. 77 td. land — beholdt de dog til udstykning.

Mathias Nissen, der havde boet på Højgård, medens broderen boede i Lyngby, døde 1934.

De nye ejere, overretssagfører A. F. Basse og et par Slagelse-handelsfolk N. Lundgård og R. Jensen, var ikke videre interesserede i landbruget, men mere i udstykning. De boede aldrig selv på gården, men havde en bestyrer til at tage sig af de 100 td. land, der var tilbage.

Da Bagsværd Hovedgade blev udvidet, fik gadestykket gårdens gamle matrikel nr. 14 a og gården 14 id.

I de følgende år skiftede ejerne ret hurtigt. Det var ikke mere landbruget, det gjaldt. Udstykningen forvandlede gårdens jord til en blomstrende villaby.

1924 solgte inspektør A. B. Kæmpe m .fl. gården til ingeniør Einer-sen. Fra 1931 til 1943 havde direktør J. Kierulf Lange ejendommen. Samme år erhvervede Indenrigsministeriet gården, der blev anvendt til bolig for byggeri- og boligvæsen.

Så kom møbelhandler Chr. Hoffmann Sørensen. Den sidste private ejer var sygeplejerske frk. Karen Stoffregen, der 30. december 1963 solgte den gamle gårds rester til Gladsaxe kommune. Frk. Stoffregen havde aldrig selv boet på Højgård, men havde lejet bygningen ud til pensionat.

Der er dog sket en ydre forandring i disse år. Ser man gamle billeder eller ældre billeder af gården, lægger man mærke til, at murene på stuehuset er dækket af et lag puds. For en halv snes år siden begyndte man at fjerne dette lag, så de smukke kampesten kom til syne. Det har pyntet.

1967 sagde kommunen de sidste lejere op, og siden er der gjort en del fra kommunens side for at forskønne den gamle gård.

På Højgårds jord ligger Nivedam, eller som navnet nu lyder Nydam, ved Skovalléen. Før var den omgivet af skov. Den er et eksempel på, at historiens greb rækker langt.

Den energiske og praktiske dronning Charlotte Amalie ejede omkring 1670 Frederiksdal og Bagsværd. For at drive ejendommens indtægter i vejret, anlagde hun fiskedamme. Deriblandt var Store Hulsø, Lille Hulsø og Nivedam.

1744 skænkede Christian den Sjette sin yndling Schulin Frederiksdal gods med retten til fiskeri i Bagsværd sø og de nævnte fiskedamme og dermed ejendomsret. Følgen var, at Holmskjold ved købet af Højgård måtte betale indfæstning og 10 rdl. årligt i leje for Nydam. Og det har lejerne af Nydam måttet op til vore dage. Dette var altså grunden til, at grev Ribbing kørte op til Frederiksdal slot for at betale de 10 rdl. Og dette besøg og de følgende blev årsag til, at han solgte Aldershvile og rejste. Først 23. juni 1906 overtog Højgård Nydam af Frederiksdal, og først da faldt den årlige betaling væk.

Udsigt fra Højgården
omkr. århundredskiftet

Det er den nuværende Skovalleen, der løber på tværs af billedet og Helmsvej, der snor sig mod sydvest ind i landskabet. Den ensomme villa i forgrunden ligger i dag som Skovalleen 5 — et spir fattigere og en veranda rigere. Den tilhørte fra 1912 direktør (chokoladefabriken »Elisabethsminde«) *Holger Helms*, der en tid var næstformand i sognerådet og som en anerkendelse fik Helmsvej opkaldt efter sig. (Fotografiet udlånt af fru købmand N. P. Beck, f. Nissen).

Befæstningsanlæggene i Gladsaxe kommune

Et par småtræk fra en bevæget tid.

Af A. N. Hvidt.

I slutningen af forrige århundrede fik Gladsaxe Kommune pludselig fornemmelsen af, hvad det vil sige at være forstadsområde for landets hovedstad.

I løbet af årene 1887-93 blev den kæde af fæstningsanlæg, der skulle erstatte »de gamle volde«, som udgik af forsvarssystemet i 1870, trukket tværs gennem kommunen.

Ved Tinghøj og Buddinge opførtes der to batterier¹ (i dag at finde 200 m Ø for svømmehallen og umiddelbart S for Karl Gjellerups Allé, mens der midtvejs mellem Gladsaxe Kirke og Kagså opførtes et fort² »Gladsaxe Fort« og et tilsvarende mellem Møllemarken og Bagsværd Hovedgade umiddelbart SØ for 11-km stenen, »Bagsværd Fort«.

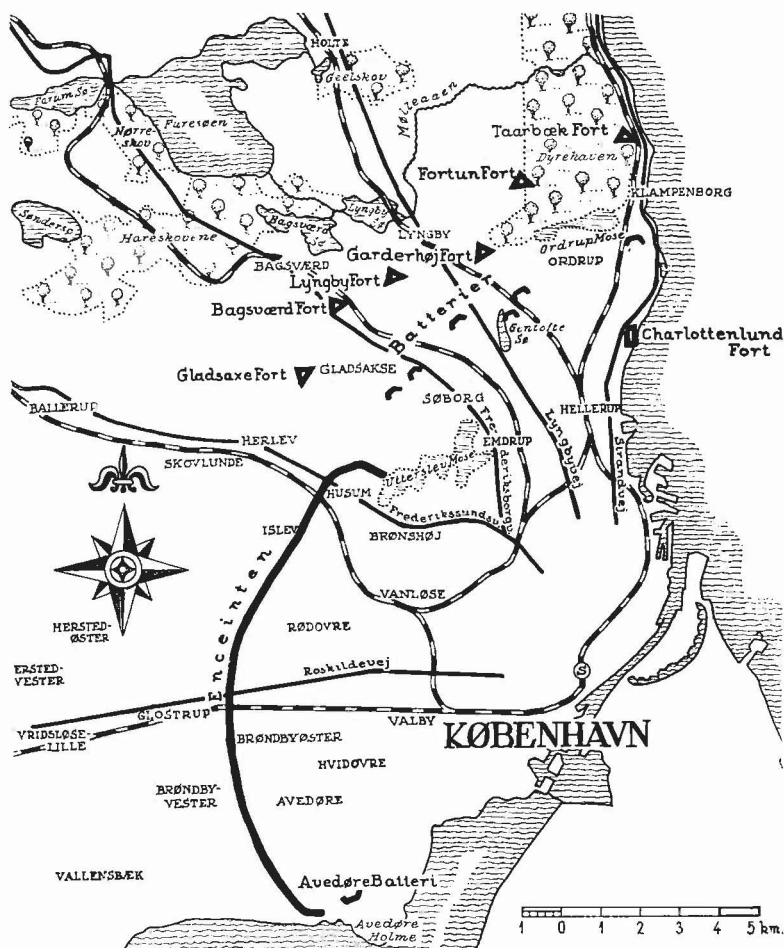

Disse værker udgjorde en del af det system af forter og batterier, som blev anlagt som en samlet nordfront, der skulle beskytte København mod angreb og bombardement af en fjendtlig styrke, der ville trænge ind i hovedstaden nordfra.

Tilsvarende anlagdes et befæstningssystem, Vestenceinten — en sammenhængende vold, der skulle beskytte byen mod vest, ligesom et system af kystværker og søforter opførtes på byens øst- og sydfront.

¹) *Batteri* betyder i fæstningssproget et værk, bestykket med kanoner (eller haubitzer) men kun med skudretning én vej — og normalt ikke med mere end 4-6 højst 8 piecer. Værket vil både være mindre og med mere primitiv udrustning end et fort.

²) *Fort*. Dette betegner et værk med en bestykning, der normalt kan virke hele horisonten rundt og hyppigt udgøres af flere batterier, der kan have forskellige hovedskudretninger. Fortet, hvis artilleri ofte er beskyttet under panser (kupler) og beton vil normalt have et meget kraftigt nærforsvar af automatvåben og passive hindringer (være »stormfrit«).

Københavns landbefæstning 1894-1920.

Charlottenlund Fort (1886-1932) og Taarbæk Fort (1915-1937) hørte ikke med til landbefæstningen men udgjorde søbefæstningens vestlige fløj. Kortet giver ingen navne på batterierne. De er fra venstre til højre: Tinghøj, Budinge, Vangede, Gentofte, Bernstorff og Christiansholm med kystbatteriet Hvidøre (ikke indtegnet). Ej heller ses batterierne syd for Ordrup Mose (Vestre og Østre Ordrup Krat Batteri). Desuden var forberedt armeringsbatterier, hvortil feltartilleriet kunne trække sig tilbage, bl. a. syd for Tinghøj Batteri, ved Kildegård og ved sydøstkanten af Gentofte Sø. (Kortet fra Turistforeningen for Danmarks Årbog 1954).

Kommandostationen på Buddinge Batteri 1914.

Da Buddinge Batteri den 1. august 1914 bemandedes, armeredes og gjordes krigsklart sammen med Københavns øvrige befæstningsanlæg, fandtes der ikke ét overdækket rum udover et ammunitionsmagasin.

Batteriets officerer - reserveløjtnanter, hvoraf den ene var arkitekt - gik på eget initiativ straks i gang med at indbygge en betonneret kommandostation i en af traverserne. Cement og tømmer købte de for egen regning i den nærliggende købmandshandel, de indkaldte konstabler (indtil 1945 en 150-årig betegnelse for menige artillerister) udgjorde arbejdskraften, og på få dage øgedes batteriets modstandskraft med en skudsikker kommandostation med telefon, lys, varme, ly og læ samt bordplads til ildledelsen.

Det lykkedes aldrig reserveofficererne at få refunderet deres udlæg (168,00 1914-kroner = 2 løjtnantsmånedslønninger). De havde nemlig ikke indhentet ministeriets tilladelse til dette »fæstningsbyggeri«, og så havde de uanset den øjeblikkelige krigsfare brugt cement (!) Noget sådant var udtrykkeligt forbudt iflg. forsvarsforliget 1894 mellem Venstre og Højre, hvorefter Københavns Landbefæstning ikke måtte øges i styrke, bl. a. ved anvendelse af dette modstandsdygtige produkt. Endelig havde de uden tilladelse taget fotografier i befæstnings-

området (vedlagt indstilling til ministeriet). Dette sidste vil efterverdenen takke dem specielt for! Billederne, der er gengivet her, hører nu hjemme i Københavns Befæstnings historie — men også i reserveofficerskorpsets.

Forbrydelsen var forresten fuldkommen: I pagt med god fæstningsbyggeskik indmuredes den regerende konges navnetal over kasematindgangen. Der sidder det endnu, efter at

»Geodætisk Institut« forlængst har taget batteriet i brug som målestation og sløjft de fleste minder om stedets fortid.

(Forfatterens foto — teksten gengivet efter »Den Danske Reserveofficer 1842-1967« af Arne Hoff og A. N. Hvidt).

Hovedparten af samtlige disse anlæg opførtes i årene 1886-1895, sø- og sydfronten fik dog en kraftig udbygning i årene 1910-17, ligesom vest- og nordfronten suppleredes med talløse anlæg og teknisk à jour-føring i årene 1914-18, da hele fæstningssystemet var blevet gjort krigsklart — og var rede til at træde i funktion med få øjeblikkes varsel — om 1. verdenskrig var skyllet ind over vort land.

Ejendommeligt nok var nedlæggelsen af disse værker blevet vedtaget så langt tilbage som i 1909, da der under stort besvær blev vedtaget en række nye forsvarslove, som »ordnede« Hærens og Flådens forhold.

Af grunde, som helt bestemt må kaldes »politisk-sentimentale« frem for saglige, havde der omkring disse fæstningsværkers opførelse og påtænkte anvendelse stået en bitter strid i vort folk.

Til sidst lå man »nedgravet« overfor hinanden og dyngede hinanden til med argumenter for og mod Københavns *land*befæstnings berettigelse. Uden at rokke en tøddel ved modpartens ensidighed — og, hvad der var mere opsigtsvækkende, kun indskrænkede sig til at omfatte de to landfronter. *Sø*fronten og *syd*fronten (Amager-fronten) var der bred enighed om berettigelsen af!

Det kræver meget blæk og flere sider, end dette skrift kan afse, at give en upartisk udredning af denne besynderlighed.

Men resultatet blev, at man i 1909 vedtog at nedlægge landfronterne i . . . 1922!! Anede man, hvad der ville komme? Det synes næsten som om. Få år efter lovens vedtagelse kom 1. verdenskrig (1. aug. 1914) og umiddelbart derefter sattes samtlige fronter i krigsklar stand, mens Hæren bragtes op på 80% af sin mobiliseringsstyrke og Flåden på 100% — alt hovedsageligt grupperet om og i fæstningen København. Disse kræfters tilstedeværelse fik afgørende indflydelse på handlingsforløbet. Den »berømte« mineudlægning i Store Bælt den 5.-11. aug. 1914 kunne således gennemføres uden tysk indblanding, og dermed risiko for dansk inddragen i krigen. Her spillede Københavns fæstning afgørende ind.

Krigen sluttede i 1918 og nedlæggelsestidspunktet for landfronterne blev fremskudt fra 1922 til 1920. Den 12. maj det år nedhaledes flaget på samtlige landfronters værker — Bagsværd Fort, Gladsaxe Fort, Buddinge Batteri og Tinghøj Batteri inklusive.

Kommunens rolle som »befæstningskommune« var forbi.

De engang tilvejebragte værker lod sig nu ikke sådan fjerne. Og de ligger stort set den dag i dag i kommunen og minder om »dens mili-

tære storhedstid«, der kulminerede i årene 1914-18, hvor alle værker var besat og lå kampklare dag og nat.

Både med hensyn til bygning og bestykning var de to forter ganske ens. Batterierne var derimod ikke helt lige store, Tinghøj var kraftigere end Buddinge Batteri.

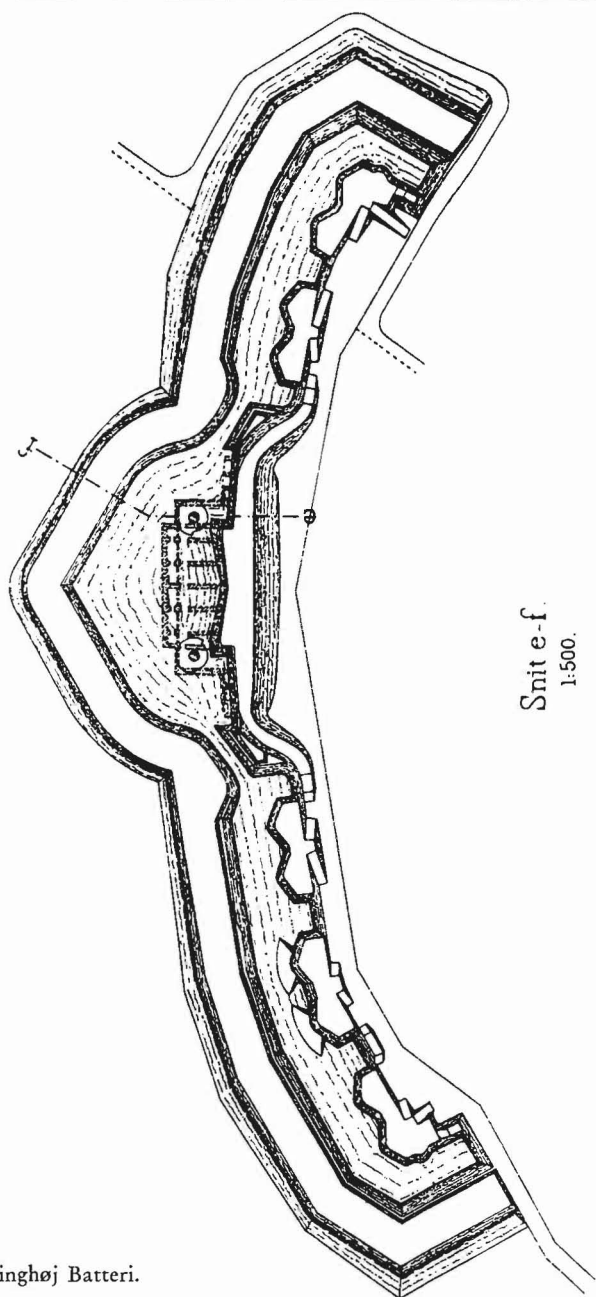
Tinghøj Batteri havde på sin venstre fløj en bestykning bestående af 6 stk. 15 cm's kanoner (omhyggeligt betegnet i den officielle angivelse som »lange jernkanoner«), og på sin højre 4 stk. 12 cm's — ikke

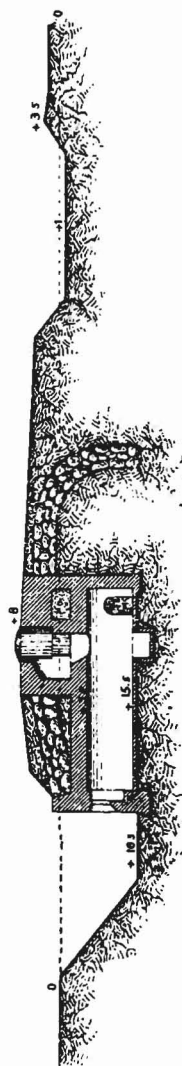
Bagsværd Fort 1920. Billedet, der er taget derfra, hvor Fortstien ligger i dag, viser ikke bestykningen — 4 120 mm haubitzer i tårn og 4 tilsvarende i kaponiererne såvel til gravforsvar som til mellemskydning (mellem forterne). Bestykningen er muligvis allerede fjernet. (Foto i Artilleriets Bibliotek.)

lange — »jern«kanoner. Endvidere havde batteriet 2 stk. forsvindingstårne hver med 1 stk. 8 mm mitrailleuse. Besætningen var 1 kaptajn (eller premierløjtnant) og 4 løjtnanter, 16 underofficerer og 120 underkorporaler og menige (fæstningsartillerikonstabler). Batteriet kostede efter vore dages møntværdi ca. 750.000 kr., (dengang i Chr. IX kroner 39.000).

Buddinge Batteri havde 6 stk. 12 cm's kanoner som bestykning, ingen specielle piecer til nærforsvar og en besætning, der bestod af 1

Snit e-f.
1:500.

Tinghøj Batteri.

(premier)løjtnant af reserven og 1 sekondløjtnant af reserven samt 2 sergenter, 5 korporaler og 46 konstabler. Batteriet kostede i 1887 4.600 Chr. IX kroner — i dag kr. 80-90.000.

Forterne bestod af en betonkerne, indstøbt i et trekantet fortleget med vinkelspidsen mod »fjenden«. Betonkernen rummede beboelse for fortbesætningen (fæstningsartillerister) samt 6 stk. 120 mm hurtigskydende haubitzer³, hvoraf de 4 var anbragt i pansrede forsvindings-tårne. Det betød, at kanonen var anbragt inde under en panserkuppel, der kunne bevæges op og ned i en betonstøbt brønd. Den førtes op, når

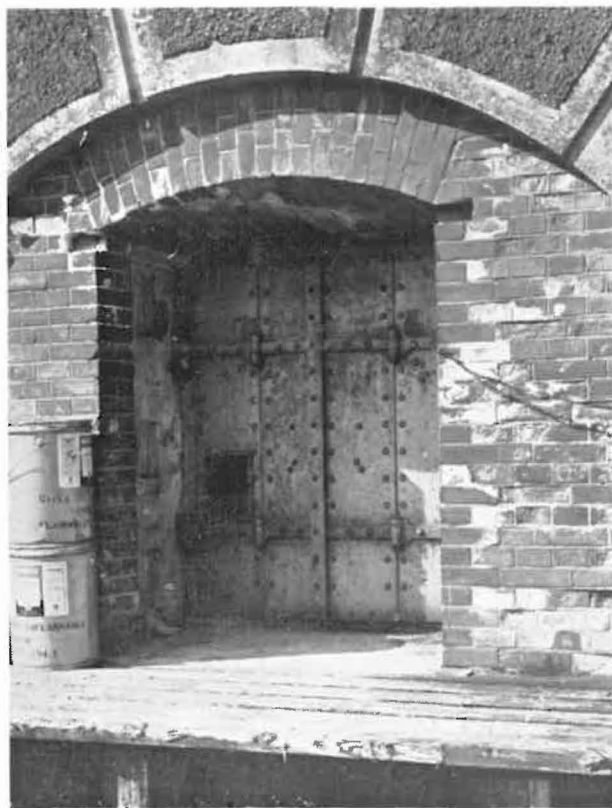
På Bagsværd Forts dæk 1914.

De pågældende vagter havde »udkig« fra fortets højeste punkt som en af vagttjenestens første pligter. Så de noget »mistænkeligt« — især civile fotografer — skulle de straks slå alarm. Om natten affejedes området regelmæssigt med projektørlys. Posterne er iført enradet mørkeblå artilleriuniform M/1910 — den inspicerende officer 2-radet mørkeblå uniform M/1889 med hue M/1911. Konstablernes bevæbning: Remington Riffel M/1867/96. I baggrunden skimtes de omfattende pigtrådspærringer, der sikrede fortets nærforsvar. Fortet var så meget forsænket i forhold til jordoverfladen, at dets øverste dele ikke ligger væsentligt højere end »Christianslyst«, der ses i baggrunden.

³) *Haubitze* er betegnelsen for en artilleripiece, der skyder (»kaster«) sit projektil ud i meget krumme baner, hvorved mål, der er frontalt dækkede, kan nås, ligesom gennemslagskraften af projektilet øgedes betydeligt. De 120 mm haubitzer i Gladsaxe og Bagsværd Fort kunne dog også anvendes til fladbaneskydning.

den skulle afgive et skud og sænkedes derpå ned under ladningen eller når den ingen skudopgave havde — d.v.s. den sås kun fra forterrainet under ildafgivelse.

De 2 andre haubitzer i fortkernelen var anbragt bag pansrede skydeskår i den såkaldte »strube-kaserne« — den bort fra fjenden vendende side af fortlegemet, hvor der var direkte adgang til den kasematbygning, der er omtalt ovenfor, og hvor denne havde sine vinduer, der kunne lukkes med panserskodder.

Panserskodde fra Gladsaxe Forts vestlige »skulder«.

Den lille luge, der kan skimtes forneden til venstre, er ikke noget særligt militært »fif« — iflg. oplysningen fra den nuværende ejer, grosserer H. P. Gotfredsen — resultatet af et krav, som brandvæsenet har stillet!

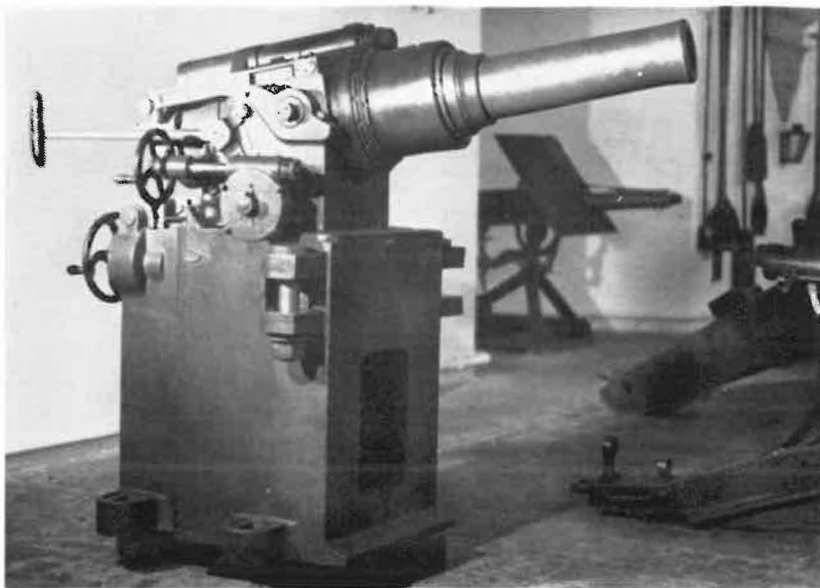
Buddinge Batteri armeres 1. august 1914.

Billedet er taget umiddelbart efter, at batteriets 12 cm jernkanoner er taget ud af skytsmagasinet, og de »bakses« nu på plads på briksene (underlagene) bag batteriets hovedvold. Til højre ses en risbeklædt travers. Foran denne og på brystværnet ses soldater med lyse huer og bukser. Det er infanterister, der hjælper artilleristerne med de mange klargøringsarbejder. Folkene er i drejlsbluser. Under mere fredelige forhold stod kanonerne i »skytsmagasinet«, som for Buddinge Batteris vedkommende lå i, hvad der nu er baghaven til Skjoldborg Allé 25-27, hvor fundamentet endte sine dage som del af et hønsehus.

Den gamle adgangsvej til batteriet eksisterede mange år efter dets nedlæggelse og kaldtes af naboerne »militærstien«. Den gik fra det nuværende Søborg Hovedgade, hvor smøgen er mellem numrene 143 og 149, »knækkede« i baghaven til nr. 29 og endte i den lille grusede vej, der fører ned til kommandostationen.

Denne kasematfacade var ikke en lige facade men bygget med forskellige brudpunkter og fremspring, således at der kunne skydes langs facaden i begge retninger i tilfælde af forsøg på fjendtlig indtrængen i fortets strube — altså bagfra.

Tilsvarende kunne de to trekantsider, der fra strubens fløje løb op til den mod fjenden vendende vinkel, bestryges af en flanke — men med »ryggen mod fjenden« — altså indgravet i den side af graven, der vendte bort fra fjenden. Hele fortlegemet var omgivet af en tør 8 m dyb grav, der netop skulle kunne »bestryges« og belyses fra alle fløje og dermed hindre fjendtlig indtrængen til fortkernen.

120 mm hurtigskydende stålhaubitx model 1893 i 120 mm kaponiereaffutage model 1893.

Skudvidde: 5500 m, 4 skud i minuttet, vægt 425 kg.

Fabrikeret 1893 i St. Chaumont, Sydfrankrig. Dette eksemplar stod 1894-1920 på Bagsværd Fort.

Skyts med kaliber angivet i mm anvender patroner, hvor projektil og ladningshylster er sammenhængende og kaldes hurtigskydende.

(Tøjhusmuseets kanonhal nr. 777. Foto: Lensing).

I flankeringskonstruktionen i topvinkelen — Saillant-kaponieren, som datidens fransksprægede fæstningssprog betegnede den — var opstillet yderligere 2 120 mm haubitzer, hvorved forternes samlede bestykning ialt blev 8 stk. 120 mm haubitzer + diverse maskingeværer til nærforsvaret.

For Bagsværd, Gladsaxe og (for nu at få det hele med) Fortun Fort var der det specielle, der ikke kendtes på de andre værker, at de haubitzer, der var opstillet i kaponiererne, ikke alene kunne virke

som gravflankerings-artilleri, men også kunne løse forskellige opgaver i terrainet bag og mellem forterne, eller for at tale officielt fæstnings-sprog: kunne udføre »intervalskydninger«.

Begge værker havde indbygget elektricitetsværker i deres kerne, hvorfra leveredes strøm til de projektører, der kunne oplyse forter-
rainet om natten, mens gravene belystes af acetylenprojektører gen-
nem særlige »lysskår« i kaponiererne.

12 cm støbejerns-bagladekanon model 1885 i 12 cm voldlavet af jern-model 1885. Støbt i Finspång 1887.

Skudvidde: 10° elevation: 6000 alen, 20°: 10.000 alen, 30°: 12.000 alen.

Det viste eksemplar er bl. a. anvendt på Københavns landbefæstnings »Vestfront«. Modellen indgik i bestykningen af Tinghøj Batteri og Buddinge Batteri.

Skyts, hvis kaliber angives i cm, bruger delt ammunition, d.v.s. at projektil og ladning indføres hver for sig.

(Tøjhusmuseets kanonhal nr. 783. Foto: Lensing).

Besætningerne på hvert af de to forter var 4 officerer, 14 underofficerer og godt 100 underkorporaler⁴ og menige alle af Fæstningsartilleriregimentets 2. bataljon.

⁴) *Underkorporalen* var betegnelsen for en »flink menig«, der kunne aflaste den laveste underofficer, korporalen, i hans tjeneste. Den brugtes også som gennemgangsgrad til korporalsgraden men afskaffedes i 1951, hvor den remplaceredes af betegnelsen »menig gruppefører«. Underkorporalen var indtil 1922 den eneste befalingsmand i Hæren, der hverken var officer eller underofficer.

Forternes hovedopgave var at bestryge terrainet mellem Bagsværd Sø og Vestenceintens yderste højre fløj (»Husumenceinten«) med artilleriild i tilfælde af fjendtlig fremtrængen i dette rum, hhv. at bekæmpe fjendtlige belejringsbatterier, der måtte blive opført til bombardement af København. I vestlig retning skulle Gladsaxe Fort virke sammen med batterierne på Husumenceinten, mens Bagsværd Fort skulle samarbejde med Lyngby Fort S for Lyngby Sø om opgaverne ved Bagsværd Sø.

Tinghøj- og Buddinge Batteri skulle dække forterne i ryggen og sammen med disse støtte de skyttegravssystemer, som ved fæstningens »armering« (klargøring til krig) forudsås trukket (og i 1914 også blev udført) mellem værkerne og foran disse.

Den fuldkomne mobilisering af værkerne i 1914 og det virksomme liv, der levedes under »sikringsstyrken« 1914-19, gav kun sjældent anledning til episoder eller omtale. Det er i sig selv forbløffende, at så mange tusinde indkaldte soldaters sammenhobning på så relativt lille et område kun undtagelsesvist påkaldte offentlighedens opmærksomhed. Landet var jo ikke i krig, og den situation er vel den vanskeligste at holde store troppestyrker indkaldt under.

Men disciplinen var god og moralen gennemgående høj. Korpsånden indenfor Fæstningsartilleri-Regimentet gjorde også sit. Der var godt forhold mellem officerer og mandskab — og mellem værkerne besætninger og de omkringboende »lodsejere«.

På ejendommelig vis blev dog Bagsværd Fort inddraget i en episode, der den dag i dag må betegnes som særdeles egenartet, og næppe har noget sidestykke i landenes historie.

Mandag morgen den 7. sept. 1914 indtelefonerede ejeren af gården Kollekolle til fortchefen på Bagsværd Fort, at han havde iagttaget en mand, der til fods gik rundt i fæstningens forterrain og indtegnede noget på et kort.

Fortchefen sendte straks en cyklistpatrulje ud i området, hvor den traf den pågældende person, som blev anholdt. Han påberåbte sig at være den østrig-ungarske gesandt men kunne ikke legitimere sig. Patruljen indbragte ham som anholdt til Bagsværd Fort, hvor chefen, kaptajn J. B. M. Poulsen straks satte sig i forbindelse med Udenrigsministeriet for ad den vej at få mandens identitet fastslået. I Udenrigsministeriet turde man ikke tage ansvaret for fortsat tilbageholdelse

hhv. løsladelse, hvorefter fortchefen ringede til den dav. hærkommando («Overkommandoen»s efterretningssektion), der bad om, at man ville, under behørig men diskret eskorte (ledsaget af en officer), køre manden ind til fæstningskommandantskabet.

At sagen endte med, at manden blev identificeret som det, han havde givet sig ud for, gav anledning til et meget dramatisk efterspil, hvorunder såvel forsvarsministeren (P. Munch) som udenrigsministeren (E. Scavenius) fik rig anledning til at lægge deres personlige uvilje mod Hærens officerskorps opsigtsvækkende kraftigt for dagen. Foruden fortchefen blev chefen for efterretningssektionen (oberstløjtnant

Sabelfægtning mellem en officer og en menig på Buddinge Batteri 1914. Indtil 1. verdenskrig med påregnedes blanke våben — også officerernes og tildels meniges sabler — brugt i nærkamp, og sabelfægtning indtog en meget vigtig stilling i den fysiske uddannelse. Fritiden brugtes ofte til dygtiggørelse i denne ædle idræt, der var centrum i de mange sportskonkurrencer, hvormed man — med held — adspredte det langtidsindkaldte sikringsmandskab. I baggrunden ses batteriets artillerimagasin, der tømtes den 1. august 1914, hvorefter alle piecer stod under åben himmel i 4½ år.

E. With), trods det, at han havde handlet både som reglement og konduite foreskrev, i årevis personlig forfulgt af forsvarsministeren, der, som Blæksprutten skrev: »så rødt, når han så en officer — især With«, så denne til sidst måtte søge hjælp hos sine foresatte.

Skæbnens ironi ville, at samme oberstløjtnant ved 2. verdenskrigs udbrud var avanceret til chef for Hæren, og nu skulle samarbejde med landets udenrigsminister — der var forsvarsministeren fra 1914!

Kaptajn J. B. M. Poulsen

Den ulykkelige tildragelses indflydelse på landets affærer i 1939-40 er endnu ikke kommet i historikernes søgelys.

Men Bagsværd Fort har altså huset den eksteritoriale østrig-ungarske gesandt som arrestant nogle timer og — skæbnen er nu engang mere end drilagtig — selv samme forsvarsminister i december samme år!

Foruroliget af episoden på fortet i september tog forsvarsministeren en søndag kort før jul ud til Bagsværd Fort for personligt at orientere

sig om, hvor forrykte forholdene kunne være på et fort, der havde haft en chef, hvis virksomhed sikkert havde medført tumultariske tilstande! (Kaptajn Poulsen blev kort efter gesandtepisoden frtaget kommandoen — der skulle bringes et offer og findes en sydebuk — men ingen ved til dato, hvad kaptajnen havde gjort sig skyldig i).

I den tro, at »alle kender forsvarsministeren« strøg Hans Excellence lige gennem vagten — eller rettere forsøgte det — og blev stoppet af skildvagten. Adspurgte om han ikke kendte landets forsvarsminister, svarede soldaten kort og klart nej — »det kan enhver komme og sige« — anholdt ministeren og førte ham som mistænkt for spionage ombord⁵ i fortet som anholdt.

Fortchefen var imidlertid ikke ombord, så næstkommanderende måtte tilkaldes og afgøre sagen. Han lod den anholdte føre ind for sig, genkendte straks dette prominente medlem af Kongens råd — hvorefter »sagen« endte med kaffe i officersmessen.

Men episoden var straks ude over hele fortet. Ingen kunne bebrejde skildvagten noget. — Det blev første og sidste gang, forsvarsministeren nærmede sig Bagsværd Fort!

Efter 1920 lå værkerne i mange år hen, som da besætningerne havde forladt dem. Artilleriet og andet teknisk materiel var selvsagt udtaget — men de vældige beton- og jordmasser lod sig ikke fjerne.

I årevis tjente Bagsværd Fort som magasin for Hærens Ammunitions arsenal — men er i dag taget i brug af »Dansk Filmmuseum«. Gladsaxe Fort er nu lagerplads for en række private virksomheder. Tinghøj Batteri er blevet farve- og lakfabrik, mens Buddinge Batteri er taget i brug af »Geodætisk Institut«.

Deres jordiske rester vil til sene tider minde om danske forsvarsanstrengelser før og under 1. verdenskrig.

A. N. Hvidt.

⁵) De første forter omkring København var søforter (Prøvestenen, Mellemfors og Trekroner) der bemandedes af Den kgl. Marines personel. Dette benyttede almindeligvis en anden udtryksmåde, der videreførtes på kystværkerne og derfra vandrede ind i landbefæstningens fortterminologi.

Planen side 20 er fra: Kort Beskrivelse af de nye Befæstningsanlæg ved København. Udgivet af Ingenieurkorpset 1889 (Fortroligt). Genoptryk 1967, forlaget ZAC, Kongens Lyngby.

Kulsviðning

Af Karl Olsen

Da Nationalmuseet for nogle år siden anmodede gamle håndværkere, der tilhørte fag og beskæftigelser, som var ved at uddø, om at indsende deres erindringer, glemte man et ældgammelt erhverv som kulsviðning, et erhverv hvorom der nok er noget at fortælle.

Da min slægt på min faders side går mange led tilbage blandt kulsviere, har jeg fået lyst til at nedskrive de beretninger, som jeg har hørt fra min bedstefar, og de erindringer, han havde fra sin far igen.

Selv om der ikke haves oplysninger om kulsviðning i Gladsaxe, hvor skovene forsvandt efter svenskekrigene for godt 300 år siden, har kulsvierne utvivlsomt præget også denne kommune, når deres nordsjællandske bøndervogne — nu og da med sovende kusk og stedkendt hest — rumlede ind mod hovedstaden og måske navnlig under den mere lystige tilbagetur med ophold i sognets kroer!

Jeg vil begynde med de sparsomme oplysninger, jeg har om min oldefar. Han hed Ole Olsen og var født 1769 på *Esbønderup Mark* tæt op til den nordlige ende af Gribskov, hvor hans far havde et boelsted og var kulsvier.

Da min oldefar blev 22 år, blev han indkaldt som soldat. Han af-tjente sin soldatertid ved det nyoprettede *Jægerkorps i Helsingør*, der mest bestod af unge mænd fra kulsvieregnene. Ved siden af den militære tjeneste blev de uddannet i skovbrug, og efter hjemsendelsen blev en del af dem ansat ved de kongelige skove.

Oldefar gjorde tjeneste under den unge løjtnant, senere kaptajn og justitsråd, *Hans Rømer*, der år 1800, som skovrider på sin fødeø Bornholm, fik til opgave at genoprette den totalt ødelagte Almindingen, øens største skov, omfattende et areal på over 4000 td. land.

Løjtnant Rømer ville gerne have oldefar til skövæsenet som skovfoged. Men det var en ussel bestilling at være skovfoged i de tider. Hovedbeskæftigelsen i de kongelige skove bestod tilmed i at holde skoven fri for krybskytter og brændetyve; men da oldefar aldrig havde bestilt andet selv, fra han var knægt, kunne han ikke tænke sig pludselig at skulle leve af at lægge disse mennesker hindringer i vejen!

Der holdes vagt ved milen.

Lithografi gengivet efter L. Both: »Kulsvierne og deres nærmeste omgivelser«, København 1868. I denne bog findes mange oplysninger om kulsviere og kulsvidning. Both var ikke videnskabsmand og måske noget kritikløs. Læses hans bøger med dette forbehold, giver de dog mange fornøjelige timer.

Desforuden, og det var vel nok den vigtigste grund til, at han opgav planen om at gå ind i skovbrugets tjeneste, kunne han ikke undvære den spændende tilværelse som kulsvier med det raske, men ofte farlige liv i skoven ved nattetid.

Selvom oldefars navn var Ole Olsen, blev han efter sin soldatertid ved Jægerkorpset aldrig kaldt ved andet navn end Ole Jæger. Dette navn gik over til min bedstefar, som også hed *Ole Olsen*, men som jeg kun har kendt under navnet *Ole Jæger*.

Bedstefar blev født 1828; han var enebarn og blev hjemme hos sine forældre, hvor han hjalp til med kulsvidningen, til han som 20-årig kom med i krigen 1848 som såkaldt »skarpskytte«, lønnet med 8 rigsdaler om året. Hans opgave var sammen med andre skarpskytter at skyde de oprørske officerer. En sådan ansættelse som skarpskytte i hæren kunne særlig dygtige skytter få, og af dem fandtes der ganske givet ikke så få blandt kulsvierne, der var godt opøvede som krybskytter i skovene.

Jeg husker fra mine drengeår, når Ole Jæger, som dengang var fattiglem på *Stolpegården* i *Vangede*, kom hjem på besøg i Buddinge. Så satte vi os ned i lysthuset, og så fortalte han mig om kulsvidningen og sin deltagelse i 1848.

Navnlig kunne han ikke glemme, hvor nær han havde været ved at skyde *Prinsen af Nør*. »Jeg var så tæt inde på livet af ham, at kuglen slog hul i hans åbenstående kappe«. Da han kom hjem fra krigen, tog han tilbage til Esbønderup og fortsatte med det raske kulsvierliv.

Tiderne forbedrede sig for kulsvierne i min bedstefars tid.

Forhen i hans bedstefars tid måtte der kun bruges udgåede træer og nedfaldne grene til kulsvidning, hvorimod der i bedstefars tid kunne købes brænde i skoven til dette formål.

Fra gammel tid var man dog vant til at tilvende sig brænde på ulovlig vis i skoven, og den vane var ikke nem at lægge fra sig — ligesom krybskytteriet stadig blev hængende ved kulsvierne.

Prisen for brændet i skoven var ikke stor, men prisen for trækullene var det heller ikke, så det hjalp jo godt, når kulsvieren havde et eller to rådyr i bunden af vognen, godt skjult af trækullene; for et sådant dyr kunne han få en pris af 1 rigsdaler.

Ved siden af kulsvidningen drev bedstefar også hestehandel. Kulsvierne var berømte for deres raske hurtiggående heste; de brugte den trafik at bestikke vangemændene ved Det kgl. Stutteri. For et stykke flæsk og en mark kunne de ved nattetide få deres hopper lukket ind i en af vangene, hvor stutteriets fine hingste gik. Derved opnåede

kulsvieren at opdrætte lige så fine heste som stutieret. En kulsvier kunne godt have op til 10-12 heste. I bedstefars tid var prisen for en fin Frederiksborghest ca. 20 rigsdaler.

Bedstefar havde aldrig gået i skole og var derfor analfabet. Men han kunne uden vanskelighed køre til staden med et læs kul og sælge det til mange kunder uden at blive snydt, for pengesystemet var han inde i.

Kulsvierne holdt på *Kultorvet* og handlede. De kørte hjemmefra ved midnatstide og var så inde ved Acciseboden om morgenen. Acciseboden lå ved fæstningsvolden inden for byens porte: Østerport, Nørreport og Vesterport. Kulsvierne brugte for det meste Nørreport, idet de brugte Frederiksborgvejen over Hillerød, Farum og Bagsværd. Ved Nørreport måtte de betale accise, en told, for at få lov til at komme inden for byporten og sælge deres varer på Kultorvet.

En del af dem brugte dog også Østerport. De kørte da over Hillerød, Birkerød til Kongevejen gennem Holte og Lyngby til Østerport.

Afdøde *skovrider Irminger* viste mig engang en bevoksning i Geelsskov, hvor man tydeligt kunne se, at der havde gået en vej. Den lå et godt stykke øst for den nuværende kongevej. Denne vej blev meget benyttet af kulsvierne og blev også kaldt Kulsviervejen.

Når træet var købt — eller på anden måde var kommet ud af skoven — blev det kørt hjem til »Milepladsen«. Der blev det savet ud i alenstykker. Knippel og fagot blev ikke flækket, men tykkere træ blev flækket.

Det var lidt af et kunststykke at opsætte milen. Først blev der lagt et lag halm, hvor milen skulle stå, så byggede man milen op ved at stille træstykkerne på højkant i en rundkreds. Når den første rundkreds var færdig, satte man en ny ovenpå, som regel to eller tre lag. Så blev den lukket til med græstøv, og der blev sat ild til milen. Det gjaldt om at sætte milen således, at der var træk i den.

Kunsten ved at være en dygtig kulsvier bestod i at passe milen i de ca. 36 timer, den brændte. Det gjaldt om, at milen ikke kom til at flamme; men ulmede det, skulle kulsvieren kunne lytte sig til det. Hvis ilden slog igennem milen, måtte han dække til med kulstøv fra de gamle miler eller *kulster*, som det kaldtes. Kulsvieren måtte holde vagt over milen, så længe den brændte. På et øjeblik kunne ilden bryde igennem, og så måtte han straks gribe ind, ellers flammede den op, og milens indhold kunne da formindskes til en trediedel.

Når milen var færdigbrændt, blev den afdækket og fik lov til at stå, til den var kold. Så blev det svedne træ sønderdelt. Derved fremkom

der en del mindre stykker, som blev frasorteret og solgt til husmødre i staden. Sådanne små stykker blev brugt til at komme i strygejern og blev også anvendt til gløder i komfuret. De store stykker blev solgt til industrien, og der blev brugt meget dengang. Stenkullene var ikke blevet så almindelige i industrien på det tidspunkt.

Når kullene var læsset om aftenen, tog kulsvierne sig et godt måltid med de sædvanlige store dramme. Så aftalte de som regel med hverandre, hvornår de skulle drage af gårde. Kulsvierne kørte kun nødigt alene til staden. De ville helst køre på stribe. Der skulle gerne være selskabelighed ved Københavnsrejsen, såvel på udturen som hjemturen. Og ikke mindst når de havde udsolgt og mødtes i den kælderbeværtning, som fandtes på Kultorvet!

Så gik bølgerne højt. Her kunne man nemlig få ægte hollandsk genever. Her fandt også mange handler med heste sted, og mange lidkøb blev drukket, så kulsvierne var ikke uden humør, når de kørte ud gennem Nørreport.

Den første kro, de nåede, var »Lygten«, der lå dér, hvor Slangstrupbanens hovedstation på Nørrebrogade nu ligger. Kroen bestod af et langt våningshus, og foran lå en stor rejsestald. Der var dengang grøfter på begge sider af Nørrebrogade, og der førte en træbro over grøften til kroen. Det var dog ikke altid, kulsvierne gjorde holdt ved »Lygten«.

I stedet fortsatte de til *Søborghuskro*. Her holdt man det første »bed«. Også her foregik mange handler og kortspil; mange kulsviere har på Søborghuskro spillet både heste og vogn væk, så de måtte køre med en nabo hjem.

Men det gav ingen skår i det raske kulsvierliv. Humøret var lige højt, og så gav det rigeligt med samtalestof i lange tider.

Nu er den gamle kulsvier for længst død. Det er kulmilten også — og Det kgl. Stutteri.

Billedet på modsatte side:

En kulsvierbonde fra begyndelsen af forrige århundrede. Hatten er sort, frakken brun med sølvknapper, den delvist knappede vest er grøn med smalle gule striber. Inderste klædning, der skimtes bag den uknappede del af vesten er lyserød, medens halsbindet er gammelrosa. Grå knæbenklæder, hvide strømper og sorte støvler.

(Her gengivet efter *Johns. Senn* og *G. L. Labdes* kendte stik).

ADOLF LUDV. RIBBING

Malet 1794 af den schweiziske Maler F. M. Diogg.

I. Adolf Ludvig Ribbing.

En kærlighedshistorie fra Aldershvile

FRA 1793-96

Af C. L. B. Cramer

I Aldershvile slotspark står kun de forkullede ruiner tilbage. 8. juni 1909 gjorde ilden ende på slottets minderige historie. Her er holdt strålende fester. Her har været liv og glade dage, men engang har også en ensom mand siddet her og grublet over sin skæbne og længtes efter en lykke, som ikke kunne falde i hans lod. Fra de sunkne mure lyder både glædes- og klagesange.

Ved stor elskværdighed fra lensgrevinde Schulin, Frederiksdal, har jeg fået lov at låne nogle guldne blade skrevet af en kvinde i tvivl og en nobel svensk adelsmand for de mange år siden. Sammen med de historiske kendsgerninger og en afhandling af Louis Bobé i »Vor Fortid« 1916 samt Gyrithe Lemches lille, kønne novelle »Tyrannens Blod«, giver de et fint og smukt billede af to charmerende mennesker.

Jeg tror, enhver, der læser denne gamle historie, vil sande Gyrithe Lemches ord:

Brevene er af en sådan natur, at om de engang kommer for dagens lys, vil hverken hans eller hendes ære lide nogen forklejning derved.

På Frederiksdal slot residerede 1793 lensgrevinde Sophie Schulin. Hun sad som enke efter et noget trist ægteskab, idet hendes mand i mange år havde lidt af en svær sygdom og været hjælpeløs. Hun var nu henved 40 år. Et maleri på Frederiksdal slot viser hende som en kvinde med livlige, nøddebrune øjne, friske kinder og en begyndende fyldighed, og det passer med det ry, der går af hende som en meget begavet og belæst kvinde.

På samme tid boede ved den modsatte side af Bagsværd sø på »Aldershvile« den svenske greve Adolf Ludvig Ribbing, men han levede under navnet Adolf Ludvig Fridericson. Han var dengang 28 år. På dette tidspunkt hørte der et ret stort landbrug og skov til hans besiddelse, så han havde en del at tage vare på og havde både heste og kreaturer.

Hans moder synes at have haft stor indflydelse på ham. Hun havde en stærk frihedstrang og var en fjende af herskesyge og tyranni. Derfor kom hun til at hade Sveriges konge, Gustav den Tredie, der i 1789 skaffede sig enevældig magt.

Og dette had til den enevældige konge indpodede hun også i sønnen.

Franskmændene har et mundheld: *Ou est la femme?* — Hvor er kvinden? Det er en kendt sag, at kvinder ofte har vendt historiens gang. Også her var det måske en kvinde, som blev yderligere årsag til de følgende tragiske begivenheder. Ganske vist benægtede Ribbing, at han havde ladet sig lede af andre motiver end hensynet til fædrelandet.

Ribbing var nemlig forlovet med en ung pige, men kongen havde held til at lokke hende fra ham, og siden bortgiftede han hende til sin yndling von Essen. I alt fald tog Ribbing hjem til sit gods og hengav sig til mørke tanker om hævn.

Det lykkedes ham at finde unge adelsmænd, som rugede over lignende tanker. Og 4-5 af dem dannede en sammensværgelse.

Man besluttede at udrydde den forhadte konge ved et maskebal på Stockholms slot den 16. marts 1792.

Kongen sad i første loge ved siden af von Essen og betragtede dansen, men lidt efter tog han maske på og gik ned i foyeren. Dette var det aftalte øjeblik.

Den ene af de sammensvorne, en mand ved navn Anckarström, satte da pistolen mod kongens ryg og trykkede til. Men inden kongen faldt om, havde han kendt Ribbing og de andre medskyldige. De blev selvfølgelig straks arresteret.

I fængslet fik Ribbing tiden til at gå ved at male. Det fortælles, at han malede sin egen henrettelse, idet han var ganske sikker på døden. På sit dødsleje bad kongen imidlertid for de skyldige, at de måtte beholde livet.

På Frederiksdal slot findes tre malerier malet i mørke og triste farver, som vidner om hans evner i den retning.

Anckerström blev henrettet på galgebakken. De øvrige blev dømt til landflygtighed.

Ribbing drog til Frankrig.

Imidlertid havde moderen ægtet en baron Maclean, og han købte 1793 »Aldershvile« til sin stedsøn, og her fandt den landflygtige fred i den skønne og romantiske natur.

Men snart skulle der indtræffe begivenheder, der borttog freden og i stedet gav ham uro og bekymring.

På Frederiksdal slot hørte man med forfærdelse slemme rygter om den nye ejer, men foreløbig så man intet til ham. Dog en kold, trist novemberdag et halvt år senere kørte en vogn med kusk og tjener op foran slottet, og tjeneren meldte hr. Fridericson. Inde blev man grebet af rædsel, som var det en ond ånd, der viste sig. Først efter nogen råd-

slagning fik man meddelt tjeneren, at grevinden var syg og ikke kunne modtage ham.

Så gik der et halvt års tid, og det var blevet sommer. Da kom den fremmede igen. Denne gang spadserende op til slottet. Og nu blev han modtaget med venlighed, for i det forløbne halve år havde man fået medynk med den ensomme fremmede.

Han gjorde straks et dybt indtryk. Grevinden skildrer ham således:

Han havde det skønneste hoved, man kan tænke sig, ihvorvel hans træk ikke er regelmæssige. Han havde meget smukt hår, prægtige udtryksfulde øjne og smukke tænder.

I den følgende tid blev besøgene hyppigere. De syntes om hinanden, og der opstod en vis fortrolighed mellem dem.

I slottets arkiv findes en snes breve fra ham. Det første brev bringes her i uddrag:

Jeg blev mindre overrasket, fru grevinde, over Deres brev end over min dumme blindhed, som et øjeblik fik mig til at tro, at skæbnen — endelig træt af at forfølge mig — i min ulykke ville tilstå mig sødmen ved Deres tillokkende selskab. En sådan velgerning ville rigeligt holde mig skadesløs for større ulykker end mine, men hvad De end vil sige derom, så har jeg i høj grad manglet taktfølelse, fordi jeg har glemt, hvor lidt jeg var skabt til at smage den (glæden v. hendes selskab). Deres brev har fået mig til at gå i mig selv. Jeg må retfærdiggøre mig, frue, for selv om jeg måske er i stand til at værdsætte menneskers mening efter dens rette værdi, så trodser jeg den ikke, tigger endnu mindre om at få den at vide. De vil aldrig mere se mig. Jeg er ikke tilstrækkelig blottet hverken for finfølelse eller for stolthed til — hvad der end sker — at vise mig på et af de steder, hvor min nærværelse kan bringe med sig blot den mindste smule af noget upassende. Tag denne nøgle tilbage, den er ikke en bøn (fra mig), men en gunstbevisning (fra Dem), som fyldte mig med glæde, da jeg modtog den, men blot synet af den ville nu genopvække Tantalus' kvaler i mig.

Min politiske optræden er uden tvivl skyld i bagvaskelsen. En hvilken som helst fej hofsnog, en hvilken som helst beundrer af enevælden vil naturligvis søge at skamskænde mit navn, enhver hadsk samfundsforskyrter, enhver pervers demagog kan, alt efter den interesse, han finder deri, søge at associere det til sit eget (navn) eller kaste det ud (tilbage) blandt de hidtige aristokraters navne. Jeg har det dårligt med alle partier, og indtil nu har sandheden nægtet at danne parti; men heldigvis forlanger jeg intet, når alt kommer til alt venter jeg mig intet af menneskene, ikke engang den retfærdighed, som de skylder mig.

Måske er mine principper således fejlagtige. Måske var Brutus en sekretær, måske var det forkert ikke at lade Nero dø af alderdom, men det er aldeles ikke min mening.

Hun har til en veninde gjort en del notater til disse breve. Derimod findes hendes breve til ham ikke.

I alt fald er det tydeligt, at hun trods aldersforskellen blev noget betaget af hans muntre sind, hans belevenhed og venlighed mod alle. Hun bad ham derfor komme igen, og hun undskylder sig over for sig selv med »hans triste ensomhed«. Vi finder en del udtryk for hendes betagelse som »mit stakkels mishandlede hjerte«, og »en fjollet bevægelse bemægtigede sig mig«.

En dag kunne hun ikke lade være at spørge, om han var fri. Det var han i virkeligheden ikke, da han i et letsindigt øjeblik havde lovet en fransk eller svejtsisk pige ægteskab, og hun skrev stadig efter ham.

Det vil føre for vidt at gengive alle brevene. Et sted skriver han, at hun er en af de mest attråværdige kvinder, han har mødt. Men da han i et brev kalder hende beundringsværdig, beder hun ham ikke anvende dette ord.

Hun giver ham også nøglen til slotshaven, så de nemmere kan mødes på deres spadsereture.

Efterhånden bliver hun dog betænkelig. Hendes hjertefred er væk, og ægte ham synes hun ikke, hun kan af hensyn til sin slægt.

Så beder hun ham om ikke at komme mere.

Resultatet blev dette smukke brev:

Jeg har, fru grevinde, været mindre overrasket over Deres brev end over min tåbelige forblindelse, der et øjeblik har ladet mig tro, skæbnen ville forunde mig den søde lykke i Deres tiltrækkende selskab. Min taktfølelse har svigtet mig, da jeg glemte, hvor lidet jeg var skabt til at nyde slig gunst. De vil ikke få mig at se mere.

Samtidig returnerer han nøglen.

Dog, kvindegunst er uberegnelig.

Det lader til, at hun lader ham komme igen, og hun sender nøglen.

Begge føler dog, at afskeden nærmer sig, og vinteren 1795-96 føler Ribbing, at han må rejse.

Her følger uddrag af et par breve:

Ak, jeg ville være alt for lykkelig, om skæbnen tillod mig at leve livet med Dem og at nyde en fuldendt kvindes fortryllende selskab. Men når man tager forargelse af, at De modtager mig 3-4 gange om måneden, hvilke hadske røster ville ikke opløstes, hvis De giftede Dem med mig.

Men hans følelser tillader ham ikke at tage afsked med sin veninde:

Jeg rejser, min elskelige veninde. Jeg må i nogen tid forsage Deres henrivende naboskab, og jeg rejser uden at tage afsked med Dem. Vil De tilgive mig dette? Jeg rejser bedrøvet, ikke rigtig rask, overvældet af angstelse og usikkerhed for min fremtid. Efter megen moden overvejelse beholder jeg Deres breve. Åh, min elskede veninde, fordi jeg ikke kan skille mig af med dem. Hvis jeg rører ved brevene, er det, som jeg har rørt ved Dem. Aldrig skulle noget i verden få mig til at udlevere alle til Dem. Forøvrigt lader Deres sidste brev mig håbe, at De vil være så venlig at skrive til mig. Jeg vil altid have Deres breve hos mig. Hvor er De god! Her har De en lok af mit hår. Måtte den minde Dem om den ømmeste, den mest hengivne af Deres venner. Tænk med venlighed på den ulykkelige Adolf!

At bekendtskabet havde vakt stærke følelser hos begge, derom vidner følgende slutbemærkning, som grevinden har noteret:

En underlig betagelse havde i min fantasi skabt en roman, en behagelig drøm, der en stund havde forstyrret min fred, og som jeg nu ville gøre en ende på, da jeg ikke så nogen løsning på de konflikter, vore så ulige livsforhold måtte afføde, hvis vi begge enedes om at gøre drømmen til virkelighed.

De to sås aldrig mere. »Aldershvile« overgik til stedfaderen. Selv bosatte han sig skiftevis i Paris og Schweiz. Bobé fortæller også, at han ægtede pigen.

I sine sidste år ernærede han sig som oversætter og redaktør i Paris, hvor han døde 1843, 78 år gammel.

Det lader til, at de har ført en smule korrespondance siden hen. I alt fald findes senere breve fra ham. Disse viser, at han bevarede hendes billede uforgængeligt i sit hjerte. 1798 beder grevinden om at få sine breve tilbage. Han svarer, at de er overgivet til flammerne.

Historien afslører 2 noble og fine mennesker, som en grum skæbne adskilte. En ven har skrevet om Ribbing, at sjældent frembringer naturen noget så ædelt og fuldkomment som dette offer for en ungdoms hede og overilelse.

År efter sad lensgrevinde Sophie Schulin og gennemlevede disse hektiske år. Som i tanker tilføjer hun da disse dybsindige ord:

Måske, hvis han var fri, han havde foretrukket mig. Hvem véd, om jeg var blevet rigtig lykkelig! Kvinder har altid tilbøjelighed til at se skyggerne.

Hun døde ret tidligt og ligger begravet i gravhøjen bag slotshaven.

Glimt fra udstillingen »Da vi var bønder«

Kane og kanestøvler fra Mørkhøjgård (Foto: Bonde)

Historisk-topografisk Selskab havde 25 års jubilæum i 1966, og samme år kunne man fejre 200 året for landsbyjordens udskiftning og bøndernes udflytning i Gladsaxe Sogn. Disse to runde år markerede man ved at afholde en udstilling: »Da vi var bønder« i Marie-lyst skoles aula i Søborg.

Selvom Gladsaxe helt op til 1920'erne stadigvæk var en typisk landkommune, er der i dag så at sige intet igen af det gamle bonde-land, kun navne på veje og andre lokaliteter fastholder nu erindringen om de fire gamle landsbyer – Bagsværd, Buddinge, Gladsaxe og Mørkhøj.

Alligevel lykkedes det ved stor imødekommenhed både fra museer og private at fremskaffe genstande m.m. i et sådant omfang, at udstillingen gav et indtryk af sin tids topografiske og kulturhistoriske baggrund. For de fleste af udstillingsgenstandenes vedkommende gjaldt det, at disse i deres daglige tilværelse er bortgemt eller ikke offentligt tilgængelige – en status der måske aldrig ændres – og vi benytter derfor lejligheden til, på denne og de efterfølgende sider, at gengive enkelte af de mange klenodier.

Lågkrus af fajance med søvlåg fra Hyldegården. Gammelt slægtsstykke fra fader til ældste søn. Foto: Bonde.

Gårdmandsdatter fra Gladsaxe i søndagsdragt. 1700-tallet.

Dukkeseng fra Buddinge fra o. 1770. Det vævede omhæng mangler, ellers er sengen en nøjagtig kopi af de omhængssenge, som stod i det daglige opholdsrum i Gladsaxe og de omliggende sognes gårde.

INDHOLD:	Side
Forord	1
»Højgaardsfundets hagekorsfibula«, Fuldmægtig <i>Børge Andersen</i>	2-4
»Højgården i Bagsværd« Fhv. viceskoleinspektør <i>C. L. B. Cramer</i>	5-14
»Befæstningsanlæggene i Gladsaxe kommune« Major af reserven <i>A. N. Hvidt</i>	15-29
»Kulsvidning« Fhv. postbud <i>Karl Olsen</i>	30-35
»En kærlighedshistorie« Fh. viceskoleinspektør <i>C. L. B. Cramer</i>	36-41
Glimt fra udstillingen »Da vi var bønder«	42-45